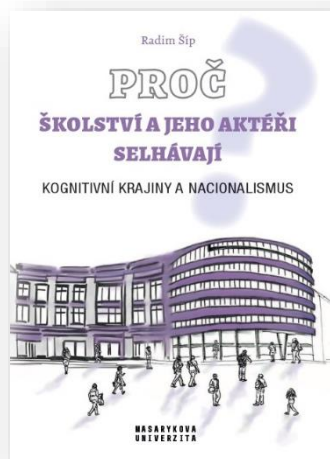

Recenze

Šíp, R. (2019). *Proč školství a jeho aktéři selhávají. Kognitivní krajiny a nacionalismus*. Brno: MUNIPress.

V nejbližší době vyjde v brněnském univerzitním nakladatelství MUNI kniha Radima Šípa, která přináší do české pedagogiky nový ideový náboj, a doufám, že rozpoutá intelektuální diskusi jdoucí hluboko pod povrch běžně diskutovaných problémů teorie a praxe školního vzdělávání.

Monumentální, více jak 450 stran čítající text nazvaný *Proč školy selhávají. Kognitivní krajiny a nacionalismus* je tematicky a metodologicky rozkročen mezi filozofií výchovy, epistemologií, obecnou a sociální pedagogikou a patří dle mého soudu mezi to nejlepší, co v našem oboru dosud vzniklo. Rukopis snese důstojné srovnání se zahraniční produkcí, alespoň pokud mohu porovnávat zejména s francouzskou jazykovou oblastí. Řadu zahraničních textů v oboru filozofie výchovy a obecné pedagogiky i převyšuje důkladností v práci s prameny a originalitou celkového konceptu.

Úvodem k Šípovu výkladu toho, jak si stojí školy ve svých základních úkolech a ve svém poslání, je obsáhlý popis jím užívané metodologie, teoretických východisek a inspirací. Vysoce hodnotím skutečnost, že autor s nevšední pečlivostí zachycuje každý termín, každý pojem a vysvětluje ho nejen vzhledem ke kontextu knihy, ale snaží se jej vřazovat i do filozofické a vědecké tradice a co nejpřesněji stanovit významové nuance vůči jeho případnému obecnému užívání. Dokládá obrovský přehled nejen v oblasti pedagogických věd a filozofie, ale též v oborech, k nimž česko-slovenská pedagogika stále ještě teprve hledá cestu (metodologie vědy, neurovědy, biologie, fyzika apod.). V současné době mi není znám česky či slovensky psaný text s tak širokým teoretickým záběrem.

Text považuji za zásadní pro českou pedagogiku hned v několika ohledech. Je za ním vidět dlouhodobé promyšlení teoreticko-metodologických otázek pedagogických věd i problémů naší školské, resp. vzdělávací praxe. Hlavní devizou knihy je právě to, že autor se nepřichyluje k již hotovým ideovým schémátům, která ovládají pedagogické diskursy v našem prostředí, naopak tato schémata kritizuje v přesně identifikovaných slabých místech a vybaven důkladným studiem Deweyho myšlení ukazuje neúčinnost takových schémat: jsou dichotomická, a proto neúčinná. Autor se nebojí kritizovat „posvěcená“ jména klasiků a tam, kde pracuje s odkazy na jiné autory, je evidentní jeho tvůrčí práce s nimi. Jak jsem již napsal, Šípovi nestačí tak či onak interpretovat již řečené, ale nabízí svou vlastní cestu k řešení reálných problémů českého školství a české společnosti. Tvůrčím způsobem propojuje platformu Deweyho myšlení s moderními poznatky přírodních i sociálních věd, přičemž mu leží na srdci praktický dopad „dělání vědy“. V tom navazuje zejména na deweyovské funkcionální pojetí rozumu či inteligence. Vyhne se díky tomu abstraktnímu či akademickému vidění věcí, o nichž nestačí jen diskutovat, ale jež je třeba řešit.

Šípovy myšlenky jsou vědecky poctivé a zároveň podepřené osobním přesvědčením. Autor planě neteoretizuje a neupadá na druhé straně ani do úzce prakticistních léček. Má svou *metodu*, které se důsledně drží, a konzistentně z ní vytěžuje nové možnosti pro vzdělávání i společenské ozdravení v duchu demokratického ideálu v situaci, kterou mnozí označují jako post-faktickou. A tato metoda je (v souladu s aktuálním chápáním skutečnosti u význačných vědců všech oborů) holistická, komplexní. Šípovi umožňuje propojit témata stojící většinou v analýzách pedagogů izolovaně. Čtenáře tak vede

k pochopení souvislostí mezi dobovými myšlenkovými paradigmaty (Šíp hovoří spíše o kánonech či „slozích“), filozofickými teoriemi a společenskou praxí, přičemž ukazuje, jak se mohou ony kánony lehce „přežít“ – setrvačně ve společnosti působit i tehdy, když se jejich původní smysl vytratil. Autor se detailně zabývá otázkou rozvoje různých typů kognitivních struktur ve vztahu k různým typům fyzického i sociálního prostředí, usiluje o propojení organické, mentální a morální roviny lidského života, kdy se ukazuje, že některé aspekty naší existence lze srozumitelně vysvětlit jen na pozadí obecně biologických či „komunitních“ vlastností života.

V textu najdeme analýzu všech zásadních problémů soudobé pedagogiky: řeší se tu vztah mezi teorií a praxí, poznáním a činností, dichotomická povaha diskursů o kompetencích a vzdělávacích obsazích, selhávání školního vzdělávání tváří v tvář společenským a politickým změnám, zejm. pokud jde o krizi moderních institucí atd. Šíp se vyrovnává s aktuálními (nejen) neoliberálními ideologiemi i s jejich kritikou. Z textu však především cítíme snahu udělit hlubší obsah a silný, holistický význam pojmu a hodnotě demokracie a demokratické školy.

V názvu Šípovy knihy stojí termíny „kognitivní krajiny“ a „nacionalismus“ představující zásadní motivy ve světle jeho úsilí o v silném slova smyslu demokratizaci školy. Šíp tu navazuje na Deweyho pojetí demokracie jako zcela určitého způsobu myšlení a rozvíjí toto východisko v úvaze o vzájemných implikacích mezi typem kognice, typem postojové struktury a způsobem života. Uzavřené způsoby myšlení, které tak často posiluje určitý typ školního vzdělávání, modelují reliéf skutečnosti jen v podobě zglajchšaltované, dogmatické karikatury a z toho plynou i uzavřené, nacionalistické či jinak deformované postoje. Šíp ukazuje, že demokracie a demokratická škola musejí sledovat něco víc než jen obeznámenost s důležitostí dělby moci ve státě a předání poznatků o tom, co to je svobodná volba, dialog či právo většiny. Tyto technické aspekty demokracie totiž stejně reálně nefungují, pokud generace, která je má naplnit, předtím neprošla školou jako místem otevírání se světu, a pokud výchova nebyla chápána ve smyslu stále nových impulzů, obohacujících a přetvářejících strukturu dosavadní dětské zkušenosti. Demokratická škola je tedy především školou experimentální, experimentující a kognitivně stimulující.

Jako recenzent, ale především jako pedagog přemýšlející o podobných otázkách jako autor děkuji za výbornou knihu, která na českém trhu dosud chyběla. Přestože s řadou autorových pozic nesouhlasím, přivedl mě k uvědomění, že některá z mých vlastních stanovisek nejsou možná ještě dostatečně podložena. To považuji za další důkaz kvality rukopisu. Neboť tento typ textů nás má vést mimo jiné k úvahám, do jaké míry si můžeme být jisti tím, že způsob, jímž si formulujeme problémy, a způsob, jímž je následně řešíme, ob stojí i před hlubší kritikou.

Jednou větou: Šípova kniha je průlomová, ojedinělá, ale též provokující a inspirativní. Těším se na její vydání. Kniha vychází v listopadu 2019 v tištěné podobě a skvělá zpráva je, že bude v elektronické formě zdarma ke stažení na portálu Munispace. Autorovi přeji hodně tvůrčí energie do další práce! Nám čtenářům potom radost, uspokojení a inspiraci k dalšímu promýšlení výzev, které před nás staví problematika školní edukace.

Martin Strouhal
Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze